

Четене на Писанието

о. Джон Бер

Има много начини, по които се чете Свещеното Писание, както и много дебати, на популярно ниво и в научните кръгове. Но има нещо характерно, което е абсолютно базисно за християнската традиция, още от първото възвестяване на Евангелието до символите на вярата, установени от Вселенските Събори. То е толкова важно, че св. ап. Павел го повтаря два пъти в едно и също изречение: "Аз ви предадох най-напред онова, което бях и приел, че Христос умря за греховете ни, според Писанията, че Той бе погребан и че на третия ден възкръсна, според Писанията" (1 Кор. 15:3-4). Писанията тук са това, което ние, донякъде подвеждащо, наричаме Стар Завет. Отнасяйки се към същите тези Писания, Никео-Цариградския Символ на Вярата казва, че Христос е умрял и възкръснал "според Писанията". Това са Писанията, предоставили рамката, термините, образите и езика, чрез който Апостолите и Евангелистите разбирали и възвестявали откровението на Бога в Христа. Те са били и продължават да бъдат, въпреки че имаме Новия Завет, основните Писания за християнската традиция. В целия Нов Завет те са сочени като Писанията, а също са основните текстове, чрез които сме въведени в откровението на Бога в Христа.

Като провъзгласяваме Христос "според Писанията" все пак утвърждаваме, че Писанията биват четени по различен начин от християните след Него. Виждаме това най-явно при срещата с Христос на пътя към Емаус. Учениците, които следвали Христос преди Страстите, така и не разбрали Кой е Той. Нито дори св. ап. Петър. Само няколко стиха след неговата изповед по пътя към Кесария Филипова той бива наречен "сатана", защото се опитва да отвърне Христос от Кръста (Мат.16:13-23). Те Го изоставили на Голгота. Не разбрали значението на празния гроб. Дори не разпознали Възкръсналия Христос. Въпреки че станали свидетели на всичко това те не разкрили тайната на личността на Христос. Едва когато Той отворил Писанията и обяснил, от Закона и Пророците, как Синът Човечески е трябвало да страда, за да влезе в Своята Слава те били вече готови да Го разпознаят в преломяването на хляба (Лк. 24:13-35). Те били чели Закона и Пророците и преди, разбира се, но никога по този начин! Подобен пример намираме и при св. ап. Павел, евреин и фарисей, който изцяло познавал Писанията, но именно заради същите Писания бил участник в гоненията срещу Християните до момента, в който се сблъскал с Христос, което го довело до изцяло нов прочит на Писанията. Самият апостол описва тази промяна като повдигането на покривало - същото покривало, което Моисей поставил на лицето си, когато слизал от планината, е сега поставено върху Моисей (текста), така че славата, съдържаща се вътре не се открива докато не се премахне покривалото чрез обръщане към Христос (2Кор. 3:12-18).

Като събира тези библейски образи св. Иринеи Лионски сравнява Писанията с мозайка, изобразяваща Христос, когато бъде погледната през правилната “хипотеза” (Adv. Haer.1.8.1). По същия начин Христос е и съкровището, скрито в Писанията - Той е бил скрит там, “посочван чрез образи и притчи, които не били разбираеми от хората, преди завършването на тези неща, които били предсказани, тоест, идването на Господа” (Adv. Haer. 4.26.1). Затова - продължава св. Иринеи - е било казано на пророк Даниил “скрий тия думи и запечатай тая книга до последно време; мнозина ще я прочитат , и знанието ще се умножи... че всичко това ще се извърши към свършека на времето и времената и полувремето и след свършеното” (Дан. 12:4, 7); също и на пророк Йеремия: "в последните дни ясно ще разберете това" (Йер. 23:20). Св. Иринеи казва по-нататък:

Защото всяко пророчество преди своето изпълнение е за човеците пълно с неяснота и незнание. Но когато времето дойде и предсказанията се изпълнят, тогава пророчеството има ясно и точно значение. ... А когато се чете от християните, Той е едно съкровище скрито в земята, но извадено на светло и обяснено чрез Христовия кръст.

Писанията са затворени, забулени или запечатани, но разкрити от Кръста, без който биват четени само като “мит”, но прочетени през призмата на Кръста разкриват Христос и, както св. Иринеи заключава, читателят е прославен, както е бил и Моисей.

Сега Писанието се чете през различна призма и по различен начин от преди, както и Христос сега е разпознат не като сина на Йосиф, а като безначалното Божие Слово. Както отбелязва и Джеймс Кугел (James Kugel) има четири фактора, необходими за такъв прочит, които са и типични за всички древни библейски тълкувания. Първо: Писанието е в своята основа шифровано. Ако не беше шифровано, изискващо да бъде отворено и разкрито, то не би било Писание. Второ: това е текст, който има пряко отношение към нас, тоест, не е написан, за да опознаваме миналото, а настоящето. "Всички тия неща им се случваха, за да служат за образи, а бяха написани за поука нам, до които стигнаха краищата на вековете." (1Кор. 10:11). Трето: Писанията хармонични. Законът и Пророците говорят за Онзи, Който ще отвори книгата и ще трябва да страда, за да влезе в славата Си. Четвърто: въз основа на последните три, Писанието е "вдъхновено", като вдъхновеността му продължава и след отварянето на книгата във вдъхновен прочит, и всичко е положено около Самия Христос, Който ни говори в Писанията.

Прочитът на Писанията от Апостолите, Евангелистите и Отците, следващи тяхното предание, работи в рамката на “разкриване” или “отваряне” на книгата, и по такъв начин винаги е апокалиптичен (означаващо “разкриване”, което е основното значение на думата “апокалипсис”). Според св. Григорий Нисийски няма значение дали го наричаме алегоричен или тропологичен. Казано съвсем

грубо, освен ако Писанието не бъде четено “апокалиптично”, или “алегорично” то този, който чете, не го чете като Писание, а просто като история, или, както св. Иринеи казва, като 'митове' (дори и да са исторически истинни(достоверни)). Разбира се в светлината на такова разкриване ние можем да четем Писанието като единно повествование, простиращо се от Адам до Христос, което св. Иринеи и други наричат "икономия", но което от осемнадесети век, по различни причини и донякъде подвеждащо, започва да бъде наричано "история на Спасението". Подвеждащо, защото не е "история", като науката история, а е по-скоро богословски прочит на цялото Писание, през призмата на края. В такъв случай имаме "синхронен" поглед към Писанията, като ги виждаме обединени, сякаш един образ, като мозайка представляваща Самия Христос. Това се случва по "диахронен" начин, както единната Божия икономия, гледана през призмата на края, се разкрива чрез Кръста. Също така "диахронен" е и прочитът за самите нас, тъй като самото четене отнема време, но в това време ние сме въвеждани все по-дълбоко в Христовата тайна, която Писанията откриват за нас и по този начин узряваме, от мляко към твърда храна, постепенно обличайки се с Христос. (вж. Рим. 13:14).

Тези четири фактора са характерни за четенето на Писанието от самото начало, и по-късно преминават в епохата на Съборите, оформяйки богословското мислене и довеждайки до догматическите формулировки. Арий възприемал, че думите на Премъдростта за самата нея от Притчи Соломонови 8:22-5 (Господ ме сътвори от началото от своите пътища... преди планините ме роди) се отнасят единствено за Христос – при такъв обединяващ прочит Христос се явява нито изцяло Бог, нито изцяло човек, а като божество-посредник. От друга страна, св. Атанасий, следващ традиция, идваща поне от св. Игнатий (Ефес. 7.2) следва "разделен" прочит на Писанието: някои текстове говорят за Христос като Бог ("Той Ме роди" - в сегашно време и без причинно-следствена връзка), а други, като човек ("той ме сътвори", поради причина), така че Христос е посредник, бидейки изцяло Бог, и изцяло човек. "Основната цел и характер на Писанието е следното: че има двойно свидетелство относно Спасителя, Който винаги е бил Бог и е Синът, Който е Словото и Сиянието и Премъдростта на Отца, и по-късно, приемайки плът от Девата, Мария Богородицата, станал човек." (С. Аг. 3.29). Това двойно свидетелство съответства на разликата между теология и икономия. Христос е Бог, станал човек за нашето спасение, където разликата между "е" и "станал" не е разлика във времето, тъй като в Бога време не съществува, но е логично разграничаване между начина, по който Писанията говорят за Него като Божи Син и за това, което Той е станал поради причина, която причина е нашето спасение (Григорий Богослов Ор. 28.18). Диодор Тарсийски и Теодор Мопсуетийски са първите (След Маркион), които настояват, че Писанията не говорят за Христос, а трябва да бъдат интерпретирани според тяхната специфична “история”, която е различна от “историята” на Новия Завет. Това е тълкувателна практика, съответстваща на "двуличността" им

христология, която разглежда Словото Божие като различно от Човека, роден от Дева Мария, пребиваващо в Него като в храм. Халкидонците, следвайки св. Кирил Александрийски, независимо, че употребяват терминологията на двете природи, утвърждават настойчиво единството на Иисус Христос, изцяло Бог и изцяло човек, както свидетелстват и Писанията: Той разкрива за нас какво е да си Бог и какво е да си Човек в една личност (prosopon) и една ипостас.

Това е прочитът на Писанието, характерен за богословските разсъждения, които довеждат до основните доктрини на християнското богословие. Връзката между формулирането на догматите и тълкуванието на Писанието, случваща се в контекста на литургичното, славещо общество и на аскетичен живот, насочени към "обличането на Христос", се разрушава, когато догматите се извадят от този контекст и се разглеждат систематично, без връзка с тълкуванието на Писанието. По такъв начин догматите са изравнени и поставени наравно с други начини на четене на Писанието, имащи предимно историческа насоченост, което води до объркване относно начина им на свързване и поддържане. Някои настояват за абсолютна историчност на всичко написано, докато други правят същото само за части от Писанието, но нито едните, нито другите четат Писанието като Писание. Когато обаче то се чете като Писание, се откриват нови начини да бъде разбрано. Св. Григорий Нисийски в своя труд „За Сътворението на Човека“, прочита началото на книга Битие, като описващо "антропогенезиса, човеко-раждането". Според него първоначално се появяват растенията (живеещи чрез "вегетативна душа"), после живи същества (в които забелязваме способност да възприемат и да се движат), и накрая идва човекът (живеещ освен чрез понисшите нива на съществуване, и чрез разумна душа). Заключение на св. Григорий е, че Моисей ни учи, че "природата прави възход, сякаш със стъпки - имам предвид различните форми на живот - от нисшите към по-съвършените". Това е част от свидетелството на св. Григорий за сътворението на човека, а не опит да "пише история". Но именно такова свидетелство демонстрира плодовитостта на светоотеческото тълкуване и, може би, посочва за нас изход от нашите съвременни затруднения.